

تجدیدنظر در سال پایه شاخص بهای عمده فروشی کالاها در ایران بر پایه ۱۳۷۶

محمد حسین فرنودی

در تجزیه و تحلیل‌های اقتصادی به منظور تعیین خط مشی‌های آتی و برنامه ریزی‌های کوتاه و بلند مدت، بعضی از نماگرها که به نوعی بتواند بیانگر وضعیت اقتصادی در زمانهای مختلف باشد، مورد نیاز می‌باشد. یکی از این نماگرها که روند تغییر یک یا گروهی از متغیرها را نسبت به زمان و مکان می‌سنجد، کمیتی است بنام عدد شاخص که نشان دهنده روند تغییرات در یک پدیده خاص اقتصادی است.

از معمول‌ترین شاخص‌ها، شاخص‌های قیمت هستند که برای مطالعه در اوضاع اقتصادی بکار گرفته می‌شوند و از اهداف مهم این شاخص‌ها، اندازه‌گیری قدرت خرید پول، تنظیم حجم پول در جریان، اندازه‌گیری تغییرات قدرت خرید جامعه، تشخیص فشارهای تورمی و ضدتورمی، تشخیص شرایط مبادله بخشهای مختلف تولیدی و دنیای خارج، محاسبه درآمد ملی کشور به قیمت ثابت و بررسی اوضاع عمومی اقتصادی است. به علت تعدد در تفاوت اهداف مذکور لازم است محاسبه شاخص‌های قیمت در بخش‌های مختلف اقتصادی و به صورت جداگانه صورت پذیرد تا بتوان با استفاده از مجموعه‌ای از شاخص‌های متفاوت قیمت به تصویر روشن و واضحی از وضعیت اقتصادی حاکم بر جامعه دست یافت.

شاخص بهای عمده فروشی کالاها (Wholesale Price Index = WPI) یکی از انواع شاخص‌های قیمت است که به عنوان نموداری از تغییر قیمت‌ها در سطح تولیدکننده و عرضه‌کننده دست اول می‌باشد و برای اندازه‌گیری سطح عمومی قیمت‌ها محاسبه می‌شود. این شاخص نیز برای تخمین تغییرات قدرت خرید پول کشور بکار برده می‌شود.

میدان عمل قیمت‌های عمده‌فروشی شامل کلیه قیمت‌هایی است که در معاملات تجاری مهم، بر روی کالاها اعمال می‌شود. بنابراین در محاسبه شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها قیمت‌ها عمدتاً قیمت‌های سر معدن (در مورد کالاهای معدنی)، یا قیمت فروش محصولات تولیدی درب کارخانه‌ها و یا کارگاه‌های تولیدی (در مورد محصولات صنعتی) یا قیمت فروش عاملین دست اول (در مورد کالاهای وارداتی) و یا قیمت عوامل کالا به بنادر مرزی کشور (در مورد کالاهای صادراتی) می‌باشد. در مورد محصولات کشاورزی در این شاخص قیمت‌ها از نزدیکترین بازار عمده به مزرعه جمع‌آوری می‌شود. در مورد تعدادی از کالاهای صادراتی که امکان جمع‌آوری قیمت از بنادر مرزی کشور وجود ندارد، قیمت‌های پرداختی تاجر صادر کننده در هنگام خرید کالا برای صدور کالا جمع‌آوری می‌شود.

شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها در ایران مانند شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری ایران از قدیمی‌ترین سری‌های زمانی در ایران است که از سال ۱۳۱۵ ابتدا توسط بانک ملی ایران و سپس از سال ۱۳۳۸ با تاسیس بانک مرکزی ایران توسط این بانک به صورت مرتب و به صورت ماهانه تهیه و منتشر می‌شود. اولین شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها در ایران که در سال ۱۳۱۵ تهیه گردید، نوسانات قیمت ۶۵ قلم کالاها را منتخباً که در آن سال در اقتصاد کشور اهمیت زیادی داشت، مورد محاسبه قرار می‌داد. در آن سال به علت در دسترس نبودن ارزش فروش عمده کالاها در سطح کشور به کلیه کالاها که فقط از بازار تهران قیمت‌گیری می‌گردید، ضرایب اهمیت یکسانی داده می‌شد. این شاخص تا سال ۱۳۳۸ بدون تجدیدنظر محاسبه و منتشر گردید. در سال ۱۳۳۸ اداره آمار و بررسی‌های اقتصادی و مالی بانک ملی ایران شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها را همزمان با شاخص هزینه زندگی مورد تجدیدنظر کلی قرار داد. سپس با تاسیس بانک مرکزی ایران مسئولیت محاسبه شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها به عهده اداره آمار و بررسی‌های اقتصادی این بانک جدیدالتاسیس محول شد. در سال ۱۳۳۸ ضرایب اهمیت کالاها، تعداد و مشخصات کالاها، مناطق قیمت‌گیری، روش قیمت‌گیری و روش محاسبه شاخص مورد تجدیدنظر کلی قرار گرفت. در این سال ضرایب اهمیت کالاهای مشمول شاخص با استفاده از برآورد ارزش فروش آنها در سال ۱۳۳۷ تعیین گردید. این شاخص با استفاده از فرمول لاسپیرز

(Laspeyers) تغییرات موزون شده کالاها را که در بازارهای ۱۱ شهر بزرگ کشور جمع‌آوری می‌شود، نشان می‌داد.

شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها در ایران در سالهای ۱۳۴۸، ۱۳۵۳، ۱۳۶۱ و ۱۳۶۹ نیز مورد تجدیدنظر قرار گرفت. با توجه به تحولات اقتصادی و اجتماعی در سالهای اخیر و افزایش چشمگیر کالاهای صادراتی و همچنین کالاهای تولید و مصرف شده در کشور، با تغییر سال پایه شاخص‌های اقتصادی از سال ۱۳۶۹ به سال ۱۳۷۶، در این شاخص نیز تجدیدنظر اساسی به عمل آمد و سال پایه جدید این شاخص به سال ۱۳۷۶ تغییر یافت. برای تجدیدنظر در این شاخص و تغییر سال پایه آن از سال ۱۳۶۹ به سال ۱۳۷۶، با استفاده از تجربیات ارزنده حاصل از تجدیدنظرهای قبلی و با استفاده از روشهای علمی روز، تعداد ۱۰۲۶ قلم کالا در سه گروه عمده «کالاهای تولید و مصرف‌شده در کشور» ۸۷۴ قلم کالا، «کالاهای وارداتی» ۷۴ قلم کالا و «کالاهای صادراتی» ۷۸ قلم کالا انتخاب گردید. این تعداد قلم کالا در مقایسه با ۴۳۲ قلم کالای مشمول این شاخص در شاخص قبلی که پایه آن سال ۱۳۶۹ بود، افزایش بسیار چشمگیری پیدا کرده است.

طبقه‌بندی کالاها در شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها در ایران مانند شاخص قبلی که پایه آن سال ۱۳۶۹ بود، بر اساس طبقه‌بندی بین‌المللی استاندارد بازرگانی (International Standard Trade Classification = ISTC) می‌باشد. این طبقه‌بندی از سه گروه عمده، ۸ گروه اصلی و تعداد قابل توجهی گروههای فرعی تشکیل یافته است.

بطوریکه در جدول شماره ۱ ملاحظه می‌شود، در تجدیدنظر اخیر در گروه عمده «کالاهای تولید و مصرف شده در کشور» مجموعاً ۸۷۴ قلم کالا برای قیمت‌گیری در شاخص جدید انتخاب شده است که تقریباً سه برابر اقلام مشمول این شاخص در شاخص قبلی است. ضرایب اهمیت این تعداد اقلام در شاخص قبلی از $57/730$ درصد در تجدیدنظر سال ۱۳۶۹ به $71/747$ درصد در شاخص جدید افزایش پیدا کرده است که نشانگر پوشش بیشتر شاخص جدید در مورد اقلام تولیدی در کشور در این تجدیدنظر می‌باشد. در مقابل تعداد اقلام و همچنین ضرایب اهمیت گروه عمده «کالاهای وارداتی» در تجدیدنظر اخیر به

ترتیب از ۱۰۶ قلم و ۳۳/۹۴۰ درصد در شاخص قبلی به ترتیب به ۷۴ قلم و ۲۴/۲۹۱ درصد تقلیل پیدا کرده است. در گروه عمده "کالاهای صادراتی" تعداد اقلام مشمول شاخص در شاخص قبلی ۲۰ قلم بوده است که این تعداد به ۷۸ قلم در شاخص جدید افزایش پیدا کرده است و این موضوع نشانگر رونق صادرات کالاهای غیرنفتی کشور از نظر تنوع اقلام در سالهای اخیر می‌باشد. در جدول شماره ۱ همچنین تعداد اقلام و ضرایب اهمیت ۸ گروه اصلی شاخص در مقاطع دو تجدیدنظر سالهای ۱۳۶۹ و ۱۳۷۶ مقایسه شده است.

در جداول شماره ۲ و ۳ اعداد ماهانه شاخص کل بهای عمده‌فروشی کالاها در ایران و همچنین سه گروه عمده و ۸ گروه اصلی آن از ابتدای سال ۱۳۶۹ الی اسفند ماه سال ۱۳۸۰ بر پایه $100=1376$ درج شده است.

جدول شماره ۱

شاخص بهای عمده فروشی کالاها در ایران

مقایسه ضرایب اهمیت و تعداد اقلام موجود در گروههای عمده و اصلی شاخص

در مقاطع تجدیدنظر (۱۳۶۹ و ۱۳۷۶)

تعداد اقلام موجود در سال پایه		ضرایب اهمیت (درصد)		نام گروه
۱۳۷۶	۱۳۶۹	۱۳۷۶	۱۳۶۹	
۱۰۲۶	۴۳۲	۱۰۰/۰۰۰	۱۰۰/۰۰۰	شاخص کل
				گروههای عمده
۸۷۴	۳۰۶	۷۱/۷۴۷	۵۷/۷۳۰	۱- کالاهای تولید و مصرف شده در کشور
۷۴	۱۰۶	۲۴/۲۹۱	۳۳/۹۴۰	۲- کالاهای وارداتی
۷۸	۲۰	۳/۹۶۲	۸/۳۳۰	۳- کالاهای صادراتی
				گروههای اصلی:
۲۲۳	۱۲۷	۳۵/۳۹۸	۳۵/۷۶۰	۱- مواد خوراکی
۱۶	۷	۰/۷۷۶	۱/۰۲۰	۲- نوشابه‌ها و دخانیات
۵۲	۲۲	۳/۸۵۶	۴/۴۱۰	۳- مواد صنعتی غیر از سوختنی
۳۰	۹	۲/۷۶۴	۳/۲۱۰	۴- سوخت‌های معدنی و فرآورده‌های آن
۱۲۱	۲۶	۸/۶۰۳	۲/۶۰۰	۵- مواد شیمیایی و پتروشیمی
۳۲۸	۱۲۹	۲۶/۹۲۵	۳۳/۸۹۰	۶- مصنوعات بر حسب مواد اولیه
۲۳۰	۹۶	۱۹/۴۴۹	۱۷/۶۳۰	۷- ماشین‌آلات و وسائط نقلیه
۲۶	۱۶	۲/۲۲۹	۱/۴۸۰	۸- کالاهای متفرقه

جدول شماره ۲
شاخص کل بهای عمده‌فروشی کالاها در ایران
(۱۳۷۶=۱۰۰)

درصد تغییر سالانه	متوسط سال	اسفند	بهمن	دی	آذر	آبان	مهر	شهریور	مرداد	تیر	خرداد	اردیبهشت	فروردین	ماه
														سال
۲۳/۹	۱۵/۱	۱۶/۸	۱۶/۲	۱۵/۶	۱۵/۵	۱۵/۱	۱۶/۸	۱۶/۷	۱۶/۷	۱۶/۶	۱۶/۶	۱۶/۵	۱۶/۹	۱۳۶۹
۲۶/۶	۱۹/۱	۲۲/۰	۲۱/۳	۱۹/۸	۱۹/۳	۱۸/۸	۱۸/۸	۱۸/۶	۱۸/۷	۱۸/۴	۱۸/۱	۱۷/۸	۱۷/۴	۱۳۷۰
۳۳/۴	۲۵/۵	۲۸/۵	۲۷/۴	۲۶/۰	۲۶/۰	۲۶/۰	۲۵/۸	۲۵/۷	۲۵/۴	۲۳/۸	۲۳/۸	۲۳/۰	۲۳/۸	۱۳۷۱
۲۵/۳	۲۱/۹	۲۷/۱	۲۶/۱	۲۳/۶	۲۳/۷	۲۳/۰	۲۳/۴	۲۰/۴	۲۰/۳	۲۰/۰	۲۹/۸	۲۸/۹	۲۸/۶	۱۳۷۲
۲۷/۴	۲۵/۴	۵۶/۶	۵۶/۶	۵۰/۶	۴۸/۳	۴۷/۳	۴۶/۳	۴۳/۳	۴۳/۳	۴۱/۴	۴۰/۶	۳۸/۶	۳۷/۴	۱۳۷۳
۶-۱۲	۲۳/۷	۸۱/۳	۸۰/۸	۷۸/۹	۷۶/۶	۷۴/۴	۷۳/۴	۷۲/۳	۷۱/۱	۶۸/۵	۶۷/۷	۶۸/۵	۵۹/۶	۱۳۷۴
۲۵/۱	۹/۷	۹۳/۶	۹۳/۶	۹۳/۲	۹۳/۴	۹۲/۰	۹۱/۱	۹۰/۸	۹۱/۴	۹۰/۶	۸۸/۸	۸۷/۹	۸۶/۰	۱۳۷۵
۲/۹	۱۰۰/۰	۱۰۵/۴	۱۰۵/۸	۱۰۰/۵	۹۹/۴	۹۹/۴	۹۹/۴	۹۹/۵	۹۸/۶	۹۷/۹	۹۷/۲	۹۷/۳	۹۵/۷	۱۳۷۶
۱۶/۷	۱۱۶/۷	۱۲۴/۳	۱۲۴/۸	۱۱۹/۷	۱۱۹/۷	۱۱۷/۶	۱۱۵/۳	۱۱۴/۶	۱۱۳/۶	۱۱۳/۱	۱۱۳/۶	۱۱۱/۵	۱۱۲/۴	۱۳۷۷
۲۲/۳	۱۴۴/۹	۱۵۷/۱	۱۵۵/۳	۱۵۳/۸	۱۵۰/۱	۱۴۷/۰	۱۴۵/۰	۱۴۲/۶	۱۴۰/۷	۱۳۹/۹	۱۳۷/۶	۱۳۵/۱	۱۳۵/۳	۱۳۷۸
۱۴/۷	۱۶۶/۳	۱۷۰/۸	۱۶۹/۶	۱۶۸/۸	۱۶۷/۸	۱۶۶/۳	۱۶۵/۳	۱۶۴/۳	۱۶۵/۷	۱۶۵/۲	۱۶۵/۸	۱۶۲/۸	۱۶۲/۰	۱۳۷۹
۵/۱	۱۷۴/۲	۱۸۰/۰	۱۷۹/۵	۱۷۷/۰	۱۷۵/۹	۱۷۳/۳	۱۷۳/۱	۱۷۲/۷	۱۷۲/۸	۱۷۳/۳	۱۷۱/۵	۱۷۲/۴	۱۷۲/۴	۱۳۸۰

* درصد تغییر از اعداد کامل محاسبه شده است.

جدول شماره ۳
شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها در ایران
اعداد شاخص کل، گروه‌های اصلی و گروه‌های اختصاصی
(۱۳۷۶=۱۰۰)

گروه‌های اختصاصی		گروه‌های اصلی							شاخص کل	گروه دوره		
مصالح ساختمانی	دامپروری و ماهیگیری	کالاهای متفرقه	ما و نظایه	مصنوعات بر حسب مواد اولیه	مواد شیمیایی و پتروشیمی	وسایل نقلیه	مواد غذایی غیر از مواد سوختنی	مواد سوختنی عمدتی			مواد خوراکی	نوشابه‌ها و دخانیات
۱۶۱۹	۱۷۱۴	۱۲۱۴	۱۰۰۱۴	۱۶۱۷	۹۱۹	۱۲۱۹	۲۰۱۴	۱۹۱۷	۱۷۱۷	۱۹۱۷	۱۵۱۱	۱۳۶۹
۱۹۱۸	۲۱۱۹	۱۹۱۱	۱۳۱۵	۲۰۱۸	۱۲۱۱	۱۸۱۴	۲۵۱۷	۲۲۱۷	۲۲۱۴	۲۳۱۷	۱۹۱۱	۱۳۷۰
۲۶۱۵	۲۷۱۸	۲۰۱۶	۲۰۱۹	۲۷۱۸	۱۸۱۶	۲۳۱۵	۳۰۱۵	۲۶۱۷	۲۷۱۸	۲۶۱۷	۲۵۱۵	۱۳۷۱
۳۲۱۶	۳۳۱۴	۲۸۱۸	۲۷۱۶	۳۲۱۶	۲۷۱۴	۳۱۱۴	۳۶۱۴	۳۳۱۴	۳۳۱۸	۳۳۱۴	۳۱۱۹	۱۳۷۲
۴۵۱۱	۴۶۱۰	۳۷۱۰	۳۹۱۶	۴۸۱۰	۳۵۱۴	۴۶۱۴	۵۳۱۴	۴۹۱۴	۴۹۱۹	۵۱۱۴	۴۵۱۴	۱۳۷۳
۶۵۱۴	۷۷۱۴	۸۰۱۴	۶۶۱۴	۷۵۱۴	۷۲۱۸	۶۱۱۹	۹۰۱۴	۷۳۱۴	۷۴۱۶	۷۳۱۴	۷۲۱۷	۱۳۷۴
۹۶۱۴	۸۶۱۶	۹۸۱۴	۸۵۱۵	۱۰۰۱۰	۸۷۱۷	۸۸۱۱	۱۰۰۱۷	۸۹۱۴	۸۶۱۷	۸۹۱۴	۹۱۰۰	۱۳۷۵
۱۰۰۱۰	۱۰۰۱۰	۱۰۰۱۰	۱۰۰۱۰	۱۰۰۱۰	۱۰۰۱۰	۱۰۰۱۰	۱۰۰۱۰	۱۰۰۱۰	۱۰۰۱۰	۱۰۰۱۰	۱۰۰۱۰	۱۳۷۶
۱۰۸۱۴	۱۲۱۶	۱۰۸۱۶	۱۱۲۱۷	۱۰۶۱۵	۱۱۴۱۴	۱۳۹۱۵	۱۱۳۱۰	۱۱۸۱۶	۱۲۶۱۴	۱۱۸۱۶	۱۱۶۱۷	۱۳۷۷
۱۳۲۱۸	۱۵۴۱۵	۱۳۶۱۰	۱۳۵۱۹	۱۳۱۱۴	۱۴۸۱۶	۲۱۶۱۸	۱۴۶۱۵	۱۵۰۱۶	۱۵۵۱۴	۱۵۰۱۶	۱۴۶۱۹	۱۳۷۸
۱۵۵۱۴	۱۷۶۱۱	۱۴۶۱۱	۱۵۱۱۰	۱۵۳۱۸	۱۷۹۱۷	۲۲۲۱۶	۱۶۶۱۴	۱۷۲۱۶	۱۷۵۱۰	۱۷۲۱۶	۱۶۶۱۴	۱۳۷۹
۱۶۰۱۹	۱۹۳۱۵	۱۴۸۱۱	۱۵۰۱۷	۱۵۷۱۴	۱۹۰۱۰	۲۷۷۱۰	۱۷۱۱۸	۱۸۰۱۵	۱۹۱۱۸	۱۸۰۱۵	۱۷۶۱۷	۱۳۸۰
۱۵۱۱۴	۱۸۸۱۶	۱۷۴۱۴	۱۴۹۱۵	۱۵۳۱۸	۱۹۳۱۸	۲۴۴۱۴	۱۶۶۱۶	۱۷۱۱۹	۱۸۶۱۵	۱۷۱۱۹	۱۷۰۱۹	اسفند ۱۳۷۹
۱۵۲۱۹	۱۹۱۱۴	۱۴۷۱۴	۱۴۹۱۴	۱۵۴۱۵	۱۹۱۱۷	۲۷۷۱۴	۱۶۵۱۹	۱۷۱۱۹	۱۸۸۱۵	۱۷۲۱۴	۱۸۸۱۵	اسفند ۱۳۸۰
۱۵۵۱۴	۱۹۳۱۱	۱۴۷۱۵	۱۴۸۱۸	۱۵۶۱۱	۱۹۱۱۶	۲۷۷۱۴	۱۶۷۱۴	۱۷۱۱۹	۱۹۰۱۵	۱۷۲۱۴	۱۹۰۱۵	فروردین ۱۳۸۰
۱۵۶۱۸	۱۸۵۱۴	۱۴۸۱۰	۱۴۸۱۴	۱۵۷۱۰	۱۹۰۱۶	۲۷۷۱۱	۱۶۷۱۸	۱۷۸۱۴	۱۸۶۱۶	۱۷۸۱۴	۱۸۶۱۶	اردیبهشت ۱۳۸۰
۱۵۹۱۵	۱۹۱۱۱	۱۴۸۱۰	۱۴۹۱۰	۱۵۷۱۵	۱۸۹۱۸	۲۷۷۱۱	۱۶۷۱۹	۱۷۸۱۴	۱۸۹۱۴	۱۷۲۱۴	۱۷۲۱۴	خرداد ۱۳۸۰
۱۵۹۱۷	۱۹۰۱۵	۱۴۸۱۰	۱۵۰۱۸	۱۵۷۱۷	۱۹۰۱۶	۲۷۷۱۴	۱۶۸۱۵	۱۷۸۱۴	۱۸۹۱۴	۱۷۲۱۴	۱۷۲۱۴	تیر ۱۳۸۰
۱۵۹۱۸	۱۹۱۰۰	۱۴۸۱۵	۱۵۰۱۹	۱۵۷۱۷	۱۸۸۱۹	۲۷۷۱۰	۱۶۸۱۵	۱۷۸۱۴	۱۸۹۱۴	۱۷۲۱۴	۱۷۲۱۴	مرداد ۱۳۸۰
۱۶۳۱۴	۱۸۷۱۴	۱۴۸۱۵	۱۵۱۱۴	۱۵۷۱۵	۱۸۸۱۴	۲۷۷۱۰	۱۶۷۱۱	۱۷۸۱۴	۱۸۹۱۴	۱۷۲۱۴	۱۷۲۱۴	شهریور ۱۳۸۰
۱۶۳۱۴	۱۸۷۱۴	۱۴۸۱۵	۱۵۰۱۸	۱۵۸۱۱	۱۸۹۱۸	۲۷۷۱۰	۱۶۷۱۴	۱۷۸۱۴	۱۸۹۱۴	۱۷۲۱۴	۱۷۲۱۴	مهر ۱۳۸۰
۱۶۳۱۶	۱۹۵۱۶	۱۴۸۱۹	۱۵۱۰۰	۱۵۸۱۱	۱۸۹۱۸	۲۷۷۱۰	۱۶۷۱۴	۱۷۸۱۴	۱۸۹۱۴	۱۷۲۱۴	۱۷۲۱۴	آبان ۱۳۸۰
۱۶۴۱۰	۱۹۵۱۶	۱۴۸۱۸	۱۵۲۱۸	۱۵۷۱۶	۱۸۸۱۴	۲۷۰۱۷	۱۶۷۱۴	۱۷۸۱۴	۱۸۹۱۴	۱۷۲۱۴	۱۷۲۱۴	دی ۱۳۸۰
۱۶۵۱۶	۲۰۶۱۵	۱۴۸۱۸	۱۵۲۱۸	۱۵۹۱۴	۱۹۰۱۴	۲۷۰۱۷	۱۶۷۱۴	۱۷۸۱۴	۱۸۹۱۴	۱۷۲۱۴	۱۷۲۱۴	بهمن ۱۳۸۰
۱۶۶۱۵	۲۰۶۱۸	۱۴۶۱۶	۱۵۲۱۴	۱۵۸۱۷	۱۸۹۱۴	۲۷۰۱۷	۱۶۷۱۸	۱۷۸۱۴	۱۸۹۱۴	۱۷۲۱۴	۱۷۲۱۴	اسفند ۱۳۸۰